

Zadovoljstvo učitelja poslom: uloga agresivnog učeničkog ponašanja i učiteljske povezanosti s učenicima

UDK: 331.3:371.14/15
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 13. 02. 2016.

Izv. prof. dr. sc.
Tajana Ljubin Golub¹
Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
tajana.ljubingolub@ufzg.hr

Dr. sc. Diana Olčar²
Učiteljski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu
diana.olcar@ufzg.hr

Sandra Bezak³
II. osnovna škola Varaždin
sandra.bezak@vz.t-com.hr

Sažetak

Glavni cilj rada bio je istražiti ulogu negativnih faktora (agresivno ponašanje učenika i roditelja učenika prema učiteljima) i pozitivnih faktora (povezanost učitelja sa učenicima) u objašnjenju zadovoljstva učitelja s poslom. Uz to, ispitala se i razlika u agresivnom ponašanju učenika ovisno o nekim sociodemografskim varijablama. Uzorak je obuhvaćao 209 učitelja viših razreda

¹ Tajana Ljubin Golub je autorica više od šezdeset znanstvenih i stručnih radova iz psihologije. Noviji radovi odnose se na istraživanja zanesenosti u obrazovnom kontekstu te, istraživanja agresivnog ponašanja u obrazovnom kontekstu.

² Diana Olčar zaposlena je kao viši asistent. Područja njenog znanstveno-istraživačkog interesa su psihologija obrazovanja i pozitivna psihologija

³ Sandra Bezak je magistra primarnog obrazovanja, radi kao učiteljica. Polaznica je poslijediplomskog doktorskog studija *Rani odgoj i obvezno obrazovanje* na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu.

osnovnih škola i srednjih škola iz jedne regije Hrvatske. Rezultati su pokazali da je 54% učitelja iznijelo da je u protekloj školskoj godini barem jednom doživjelo verbalno agresivno ponašanje od strane učenika, dok je fizička agresija prema učiteljima bila vrlo rijetka. Frekvencija učeničkog agresivnog ponašanja veća je u višim razredima osnovne škole nego u srednjim školama. Mlađi učitelji doživljavaju više učeničkog agresivnog ponašanja. Sukladno teoriji samodeterminacije, učiteljska povezanost s učenicima se pokazala važnim pozitivnim prediktorom za objašnjenje učiteljskog zadovoljstva poslom i objasnila je 23% varijance. Sukladno očekivanjima, učenička verbalna agresivnost se također pokazala značajnim negativnim prediktorom za objašnjenje učiteljskog zadovoljstva poslom, no objašnjava relativno maleni dio dodatne varijance (2%).

Ključne riječi: školsko nasilje, učitelji, viktimizacija, odnos učenik-učitelj, teorija samodeterminacije

Uvod

Agresivno ponašanje prema učiteljima⁴ je ponašanje izvedeno s namjerom da se učitelju nanese šteta. Dzuka i Dalbert (2007.) definiraju nasilje prema učiteljima kao agresivno ponašanje učenika prema učitelju s namjerom nanošenja štete, koje učenici izvode zlonamjerno i ponavljaju tijekom određenog vremena. Isti autori navode da nasilje prema učiteljima obuhvaća sljedeće oblike ponašanja: verbalno agresivno ponašanje (npr. vrijeđanje); fizičko agresivno ponašanje (npr. guranje); oštećivanje osobne imovine (npr. krađa novca, uništavanje odjeće); socijalna prisila (npr. prisiljavanje učitelja da da bolje ocjenu); i manipulativno ponašanje s ciljem socijalne izolacije žrtve. Nasilje prema učiteljima može se smatrati dijelom šireg pojma nasilja u školi. Nasilje u školi može se definirati kao „svako ponašanje koje krši obrazovnu misiju škole, narušava klimu poštivanja, ili ugrožava namjeru škole da bude bez agresije prema osobama ili vlasništvu, droge, oružja, uznemiravanja i nereda“ (North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Center for the Prevention of School Violence, 2002., str. 1.). Nasilje u školi može imati različite oblike (npr. nasilje učenika prema učeniku, učenika prema učiteljima, roditelja prema učiteljima i dr.), odnosno uključivati različite tipove agresivnog ponašanja, kao što su prijete, ucjene, nepriстойne geste, nazivanje učitelja pogrdnim imenima,

⁴ U ovom radu termin „učitelj“ koristi se i za učitelje u osnovnim i za nastavnike i profesore u srednjim školama u hrvatskom obrazovnom sustavu.

sve do težih oblika agresivnog ponašanja kao što su nošenje i prijetnje oružjem, fizički napad na osobu, krađa ili uništavanje osobnih stvari.

Agresivno ponašanje prema učiteljima mogu iskazivati učenici, roditelji ili rođaci učenika, kolege i nadređeni. Ipak, najveći broj istraživanja pokazuje da su prema učiteljima najčešće agresivni učenici (npr. Espelage i sur., 2013.; Gerberich i sur., 2011.; McMahon i sur., 2014.; 2013.; Terry, 1998.; Tiesman, Konda, Hendricks, Mercer i Amandus.). Učitelji najčešće žele podijeliti svoja iskustva viktimizacije sa svojim kolegama i ravnateljem u školi. Međutim, postoje i učitelji koji misle da su viktimizirani zbog svojih karakteristika te su zabrinuti da će njihov profesionalni ugled biti ugrožen ako otkriju svoje iskustvo (Kauppi i Pörhölä, 2012.). Istraživanja pokazuju da su faktori različitih razina, od individualnih čimbenika do organizacijsko-institucionalnih i širih društvenih čimbenika povezani s viktimizacijom učitelja, tako što utječu na stvaranje klime poticajne za agresivno ponašanje prema učiteljima. Čimbenici koji stvaraju povoljnu klimu za agresivno ponašanje prema učiteljima su: nepovoljne karakteristike školske sredine, opterećenost i pritisak pod kojim se nalaze učenici, vremenski pritisak (Steffgen i Ewen, 2007), nedostatak pozitivnih vrednota u široj zajednici (de Wett, 2012.), stilovi upravljanja razredom/školom koji ohrabruju zlostavljanje učitelja (de Wett, 2012.) te niži socijalno-ekonomski status škole i učenika (Khoury-Kassabri, Astor i Benbenishty, 2009.).

Općenito, izgleda da je agresivno ponašanje prema učiteljima problem koji se javlja u zemljama širom svijeta. Istraživanje provedeno u SAD-u na uzorku od skoro 3000 predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih učitelja, pokazalo je da je 80% učitelja tijekom tekuće ili prethodne godine barem jednom bilo žrtvom neke vrste nasilja od strane učenika (McMahon i sur., 2014.). Istraživanje provedeno u Kanadi dalo je slične rezultate: 80% od 731 učitelja uključenih u istraživanje doživjelo je nasilje vezano uz školu bar jednom za vrijeme njihovog radnog vijeka, a 37.9% učitelja reklo je da se ponekad ili češće osjećaju uplašeno (Wilson, Douglas i Lyon, 2011.). U Slovačkoj je 49% učitelja doživjelo agresivno ponašanje (Dzuka i Dalbert, 2007.), na Tajvanu je nađeno da je oko 30% učenika sudjelovalo u agresivnom ponašanju prema učiteljima barem jednom u protekloj godini (Chen i Astor, 2009.). Istraživanje u Finskoj (Ervasti i sur., 2012.) pokazalo je veliku raznolikost u nasilju među školama: u većini škola prevalencija fizičkog nasilja prema učiteljima je mala, ali postoje i škole u kojima je nasilje vrlo prisutno. Može se zaključiti da iako je nasilje prema učiteljima sveprisutno, razina fizičkog nasilja vrlo varira od države do države, pa i unutar određene države, a verbalno nasilje općenito je najučestaliji oblik nasilja kojeg doživljavaju učitelji (Alonso, Lopex-Castedo i Juste, 2009.; Gregory, Cornell i Fan, 2012.; Mooij, 2011.; Dzuka i Dalbert, 2007.; McMahon i sur., 2014.; Schwind, Roitsch i Gielen, 1999.). Ipak, iako istraživanja ukazuju da je agresija prema učite-

ljima, pogotovo verbalna agresija, vrlo učestala (Kauppi i Pörhölä, 2009.), Reddy i suradnici (2013) su pregledom međunarodnih recenziranih znanstvenih časopisa za period od 1988. do 2013. godine našli samo 21 znanstveno istraživanje o ovoj temi, od kojih se 9 odnosilo na SAD, a 12 na druge zemlje.

Agresivno ponašanje prema učiteljima i socio-demografske varijable

Dosadašnja istraživanja sugeriraju da je agresivno ponašanje prema učiteljima povezano s nekim sociodemografskim karakteristikama učenika, odnosno učitelja.

Vezano uz dob učenika, općenito se pokazuje da se tijekom predadolescencije i adolescencije agresivnost povećava (Loeber i Hay, 1997.), dok se sa sazrijevanjem smanjuje (Bongers, Koot, van der Ende i Verhulst, 2003.), što se pripisuje razvoju samoregulacije, inhibiciji agresivnosti te razvoju kognitivnih i socijalnih vještina. Većina istraživanja pokazuje da se agresija učenika prema učiteljima povećava kako su učenici stariji te je najviša tijekom viših razreda osnovne škole i početka srednje škole (Chen i Astor, 2009.; Lyon i Douglas, 1999.; Dworkin, Haney i Telschow, 1988.). Primjerice, istraživanje provedeno u Tajvanskim školama pokazalo je da količina nasilja prema učiteljima doživljava vrhunac kod djevojčica u 9-tom i dječaka u 10-tom razredu (Chen i Astor, 2009.). Suprotno tome, jedno istraživanje u Izraelskim školama provedeno na učenicima od 7. do 11. razreda pokazalo da dob nije povezana s razinom agresije prema učiteljima (Khoury-Kassabri i sur., 2009.).

Neka istraživanja su pokazala da agresivno ponašanje učenika prema učiteljima ovisi i o karakteristikama škole, poput veličine, tipa i lokacije škole. Vezano uz tip srednje škole, neka istraživanja pokazuju da učitelji zaposleni u srednjim stručnim, tehničkim školama doživljavaju više učeničke verbalne agresije i manipulativnog ponašanja nego li oni u gimnazijama (Chen i Astor, 2009; Dzuka i Dalbert, 2007.; Moon i McCluskey, 2014.). Učitelji koji rade u gradskim i/ili javnim školama doživljavaju više agresije od učenika nego li učitelji koji rade u prigradskim, ruralnim i privatnim školama (Berg i Cornell, 2016.; Dzuka i Dalbert, 2007.; Roberts, Kemp i Truman, 2013.), iako to ne vrijedi za sve oblike agresije (McMahon i sur., 2014.).

Pokazuje se i da je socijalno-ekonomski status obitelji učenika važan čimbenik. Veća razina nasilja prisutna je kod učenika sa slabijim socijalno-ekonomskim statusom i općenito u školama s većinom učenika nižeg socijalno-ekonomskog statusa (Berg i Cornell, 2016; Khoury-Kassabri i sur., 2009.; Mooij, 2011.).

Zatim, pokazalo se da mlađi, odnosno manje iskusni učitelji doživljavaju više agresije od učenika (Berg i Cornell, 2016; Mooij, 2011) i njihovih roditelja (May, Johnson, Chen, Hutchison i Ricketts, 2010..).

Dio istraživanja pokazuje da muški učitelji doživljavaju više agresivnog ponašanja od učenika (Robers, Kemp, Rathbun, i Morgan, 2014), pogotovo u obliku ružnih primjedbi i uvredljivih gesta te verbalnih prijetnji fizičkim napadom (Dworkin i sur., 1988.). Suprotno tome, neka istraživanja pokazuju da učiteljice doživljavaju više učeničke agresije od njihovih muških kolega (npr. Berg i Cornell, 2016.; Fisher i Kettl, 2003.; Moon i McCluskey, 2014.), a dio istraživanja nalazi da nema razlike u agresiji prema učiteljima s obzirom na rod učitelja (Wilson i sur., 2011. Pritom izgleda da je važno u obzir uzeti i vrstu agresivnog ponašanja. Primjerice, u istraživanju Berga i Cornella (2016.) muški učitelji doživjeli su više prijetnji oružjem, dok su učiteljice doživjele više verbalne agresije od učenika (Berg i Cornell, 2016.), a u istraživanju McMahona i suradnika (2014.) učitelji su doživjeli više ružnih primjedbi, uvredljivih gesta i verbalnih prijetnji, dok su učiteljice doživjele više zastrašivanja.

Posljedice viktimizacije nastavnika

Empirijska istraživanja su pokazala da agresivno ponašanje prema učiteljima ima negativne posljedice na fizičku (Ozdemir, 2012.; Wilson i sur., 2011.) i emocionalnu dobrobit nastavnika (Bilić, 2007.; Dzuka i Dalbert, 2007.; Galand, Lecocq i Philippot, 2007.; Ho i Au, 2006.; Moon, Morash, Jang i Jeong, 2015.; Ozdemir, 2012.), ali i na učinkovitost poučavanja (Galand i sur., 2007.; Wilson i sur., 2011.) te na zadovoljstvo učitelja svojim poslom (Ho i Au, 2006.).

Konkretno, nasilje prema učiteljima ostavlja negativne posljedice na njihovo fizičko i psihičko zdravlje u vidu fizičkih simptoma kao što su glavobolja ili umor (Wilson, i sur., 2011.), povećanog rizika od fizičkih ozljeda i veće učestalosti negativnih emocija (Gerberich i sur., 2011.). Verbalna i nekontaktna fizička agresija visoko koreliraju s duševnom boli nastavnika i pojavom straha (Dzuka i Dalbert, 2007.; Moon i sur., 2015.; Wilson i sur., 2011.). Rezultati istraživanja provedenog u Koreji (Moon i sur., 2015.) pokazuju da je oko tri četvrtine korejskih učitelja koji su doživljavali verbalnu agresiju učenika prijavilo duševne boli, a 62% učitelja viktimiziranih od učeničke nekontaktne fizičke agresije (koja se odnosi na bacanje, udaranje i uništavanje stvari pred učiteljem) pokazivalo je iskustva emocionalne uznemirenosti. Izravno i neizravno nasilje učenika prema učiteljima prediktor je straha koji je povezan s psihološkim (depresija, anksioznost) i somatskim (poremećaji spavanja i probave) simptomima (Wilson i sur., 2011.). Učitelji koji su doživjeli nasilje mogu razviti i druge psihičke smetnje, primjerice mogu postati depresivni te im se smanjuje samopouzdanje (Eres i Atanasoska, 2011.). Doživljavanje težeg oblika agresivnog ponašanja može uzrokovati razne stresne reakcije te razvoj posttraumatskog stresnog poremećaja (Daniels, Bradley i Hays, 2007.; Galand i sur., 2007.; Ozdemir, 2012.).

Agresivno ponašanje učenika prema učiteljima se pokazalo važnom odrednicom dobrobiti učitelja čak i kada se kontroliraju zaštitni faktori, tj. oni koji pridonose dobrobiti. Primjerice, u istraživanju Dzuka i Dalbertove (2007.) pokazalo se da nasilje učenika prema učiteljima objašnjava od 6% do 9% varijance subjektivne dobrobiti nastavnika, dok vjerovanje nastavnika u bolji svijet, kao zaštitni faktor viktimizacije, objašnjava od 4% do 16% varijance.

Nasilje učenika prema učiteljima povezano je i s radom učitelja. Istraživanje Wilsona i suradnika (2011.) pokazalo je da većina učitelja koji su doživjeli u svojoj karijeri makar jedan tip viktimizacije (najčešće su to bile osobne uvrede i nazivanje pogrđnim imenima), navodi kako je viktimizacija imala negativan utjecaj na profesionalni život, vidljivo npr. kroz pad radnog morala i smanjenje zadovoljstva poslom (86%); negativan utjecaj na njihovu emocionalnu/psihološku dobrobit, doživljavanje negativnih emocije (84%); kao i negativan utjecaj na njihovo fizičko zdravlje, vidljivo kroz simptome kao što su glavobolja i umor (61%). Viktimizacija nastavnika može povećati izostajanje nastavnika s posla i imati negativan utjecaj na izvođenje nastave, što može dovesti do lošije kvalitete obrazovanja učenika (Wilson i sur., 2011.). Verbalno maltretiranje i nedolično ponašanje učenika narušava emocionalnu dobrobit nastavnika i može biti važan čimbenik za smanjenje profesionalne angažiranosti nastavnika (Galand i sur., 2007), i u konačnici može dovesti do sagorijevanja i napuštanja učiteljske profesije (Curran, Viano i Fisher, 2015.).

U pogledu razlika ovisno o rodu učitelja, neka istraživanja navode da učiteljice u odnosu na muške kolege imaju više posljedičnih psihosomatskih simptoma, osobito kad su suočene sa nazivanjem pogrđnim imenima, negativnim primjedbama i izjavama (Wilson i sur., 2011.). Druga istraživanja su pak utvrdila da sociodemografska obilježja kao dob ili rod nemaju značajni učinak na viktimizaciju učitelja i njihovu subjektivnu dobrobit (Galand i sur., 2007.).

Faktori koji doprinose zadovoljstvu učitelja poslom

Iz dosadašnjeg pregleda vidljivo je da agresivno ponašanje prema učiteljima ima odraza na njihovo tjelesno i psihološko zdravlje, poučavanje i zadovoljstvo poslom. Međutim, poznato je da na zadovoljstvo poslom djeluju i pozitivni čimbenici, kao što je dobar odnos s učenicima, kolegama i nadređenima. Posebice se odnos s učenicima pokazao kao najvažniji izvor užitka i motivacije u učiteljskoj profesiji (Hargreaves, 2000.; Spilt, Koomen i Thijs, 2011.). Iz pozicije teorije samodeterminacije (Ryan i Deci, 2000.), povezanost s učenicima omogućuje zadovoljavanje osnovne psihološke potrebe za povezanosti, što se pak odražava u većoj psihološkoj dobrobiti i posljedično boljem funkcioniranju osobe, odnosno dovodi do većeg zadovoljstva učitelja

poslom (Klassen, Perry i Frenzel, 2012.). Pokazalo se da su učitelji koji imaju zadovoljenu potrebu za povezanosti s učenicima više angažirani na poslu, doživljavaju više pozitivnih te manje negativnih emocija (Klassen i sur., 2012.).

Uvod u istraživanje, cilj i hipoteze rada

Budući da je agresivno ponašanje u nekoj mjeri i situacijski, odnosno kulturološki određeno, važno je provjeravati spoznaje dobivene istraživanjima u drugim kulturama. U Hrvatskoj je provedeno vrlo malo istraživanja o agresivnom ponašanju prema učiteljima (npr. Lokmić, Opić i Bilić, 2013.). Posebice, na hrvatskom uzorku nema, prema našem saznanju, publiciranog istraživanja koje bi se bavilo ispitivanjem učestalosti pojedinih oblika agresivnog ponašanja (verbalno, fizičko, ostalo), ovisno o počiniteljima agresivnog ponašanja prema učiteljima (radi li se o učenicima, roditeljima učenika, kolegama, nadređenima ili osobama izvan školskog konteksta.). Također, nema istraživanja u kojem bi se ispitivale moguće razlike u učeničkom i roditeljskom agresivnom ponašanju prema učiteljima ovisno o nekim socio-demografskim varijablama. Stoga je jedan cilj ovog rada bio istražiti postoji li razlika u učeničkom i roditeljskom agresivnom ponašanju prema učiteljima ovisno o sljedećim sociodemografskim faktorima: dobi učenika, mjestu osnovne škole (selo / grad), vrsti srednje škole (stručne škole / gimnazije) te rodu i dobi učitelja.

Osim toga, nedostaje istraživanja u kojima bi se pokušalo istovremeno ispitati uloga doživljenog agresivnog ponašanja učenika te njihovih roditelja za zadovoljstvo učitelja poslom, a uzimajući pritom u obzir i pozitivne faktore koji određuju zadovoljstvo učitelja, kao što je povezanost učitelja i učenika. Stoga je glavni cilj ovog rada bio istražiti ulogu učeničke agresije, roditeljske agresije i povezanosti učitelja s učenicima za zadovoljstvo učitelja poslom.

Na temelju gore navedene diskusije, postavljene su sljedeće hipoteze:

Hipoteza 1: Učenici viših razreda osnovne škole iskazuju veću razinu agresivnog ponašanja prema učiteljima u odnosu na učenike srednjih škola

Hipoteza 2: Povezanost učitelja s učenicima pozitivno je povezana s učiteljskim zadovoljstvom poslom

Hipoteza 3: Viktimizacija učitelja od strane učenika i od strane roditelja negativno je povezana s učiteljskim zadovoljstvom poslom

Vežano uz demografske odrednice učitelja (dob i rod učitelja) te vrstu srednje škole (stručne škole vs. gimnazije) i mjesto (gradske vs. seoske osnovne škole) gdje se škola nalazi nisu postavljene hipoteze već smo tim problemima pristupili eksploratorno, budući da nema dovoljno teorijske osnove niti empirijskih podataka u našem kulturalnom kontekstu za direktivne hipoteze.

Metoda

Ispitanici

Uzorak je obuhvaćao 209 učitelja iz četiri osnovne i tri srednje škole (dvije stručne škole, medicinska i elektrostrojarska; i jedna gimnazija) iz Varaždinske županije i Koprivničko-križevačke županije. Od toga je bilo 75 učitelja koji predaju u višim razredima osnovne škole (35,9%), 90 učitelja koji predaju u srednjim strukovnim školama (43,1%) i 41 učitelj koji predaje u gimnaziji (19,6%). Za 3 (1,4%) ispitanika nije bilo podataka o školi gdje rade. Većina ispitanika bila je ženskog roda (68,8%), a njih 17 nije dalo podatke o rodu. Sve stručne škole nalazile su se u gradu. Dio učitelja bio zaposlen u gradskoj osnovnoj školi (27%), a dio u osnovnim školama sa sela (73%). Prosječna dob sudionika bila je 39 godina, s rasponom od 24 do 65 godina ($M = 38,68$, $SD = 10,56$).

Instrumenti

Agresivno ponašanje prema učiteljima

Upitnik agresivnog ponašanja prema učiteljima. Za potrebe ovog rada konstruiran je instrument za mjerenje agresivnog ponašanja prema učiteljima od strane učenika i roditelja. Čestice verbalne agresivnosti odnosile su se na vrijeđanje učitelja, psovanje učitelja, vikanje na učitelja i prijjetnje; čestice fizičke agresivnosti obuhvaćale su namjerno guranje i udaranje učitelja; ostali tip agresije bilo je uništavanje stvari i uništavanje vrijednije imovine učitelja. Čestice za mjerenje agresije bile su iste i u dijelu za učeničku i roditeljsku agresiju, osim čestice „namjerno vas gurnuli“ koja nije bila u upitniku za roditelje. Ispitanici su procjenjivali koliko su često u protekloj školskoj godini od učenika odnosno roditelja doživjeli pojedini oblik agresivnog ponašanja, na skali od 5 stupnjeva (nikad; 1-2 puta; 3-5 puta; 6-8 puta, 9 i više puta.). Cronbachov alpha koeficijent za ukupnu agresivnost učenika iznosio je .84, ukupnu agresivnost roditelja .62; subskalu verbalna agresivnost učenika .90, a za subskalu verbalna agresivnost roditelja iznosio je .72. Skala fizičke agresivnosti kao i skala ostalih vrsta agresivnosti nisu zasebno formirane zbog izrazito niske frekvencije fizičke agresije, odnosno niske frekvencije ostalih vrsta agresije (vidi Tablicu 1), te nije bilo prikladno niti računati Cronbachove alpha koeficijente pouzdanosti.

Socio-demografske varijable

Instrumentarij je sadržavao i pitanja o dobi i rodu sudionika. Također je sadržavao i pitanja vezana uz vrstu škole: osnovna ili srednja škola, te tipu srednje škole: stručna škola ili gimnazija.

Zadovoljstvo učitelja poslom

Za mjerenje zadovoljstva učitelja poslom korištena je *Skala učiteljskog zadovoljstva* (TSS; engl. *Teaching Satisfaction Scale*, Ho i Au, 2006.). Skala je temeljena na Dienerovoj skali zadovoljstva životom (Diener, Emmons, Larsen i Griffin, 1985.) i odražava učiteljsku procjenu stupnja u kojem su zadovoljni poslom odnosno stupnja u kojem posao zadovoljava njihove potrebe (Ho i Au, 2006.). Skala se sastoji od 5 čestica koje se odnose na učiteljske emocije vezane uz zadovoljstvo svojim zanimanjem (primjer čestice: *Biti učitelj je u puno stvari vrlo blizu onome što smatram idealnim.*). Sudionici procjenjuju slaganje s tvrdnjama na skali od pet stupnjeva koja se kreće od 1 (*izrazito se ne slažem*) do 5 (*izrazito se slažem.*). Veći rezultat znači veće zadovoljstvo učitelja svojim poslom. Validacija skale na kineskom uzorku je pokazala jednofaktorsku strukturu i odlične psihometrijske karakteristike (Ho i Au, 2006.). U ovom istraživanju rezultati su pokazali da je matrica pogodna za faktORIZACIJU (KMO = .76; Bartlettov test sfericiteta bio je značajan ($\chi^2 = 272,70$, $df = 10$, $p < .001$) te je provedena faktorska analiza metodom glavnih komponentata. Potvrđena je jednofaktorska struktura, pri čemu je postotak objašnjene varijance iznosio 52%, a opterećenja čestica kretala su se od .62 do .87. Cronbachov alfa koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju iznosio je .75.

Povezanost s učenicima

Za mjerenje povezanosti s učenicima korištena je *Skala povezanosti s učenicima* (Klassen i sur., 2012.). Originalna skala ima četiri čestice, a primjer čestice je *„Osjećam se povezano sa svojim učenicima”*. Skala je još dodatno nadopunjena s dvije čestice *„Ne uživam zaista u vremenu provedenom sa svojim učenicima“* i *„Često se osjećam usamljeno dok sam s učenicima“* kako bi sadržavala i pozitivno i negativno formulirane čestice, tako da je ukupno sadržavala šest čestica. Odgovori se daju na skali Likertovog tipa koja se kreće od 1 (*izrazito se ne slažem*) do 5 (*posve se slažem.*). Eksploratorna faktorska analiza metodom glavnih komponentata pokazala je jasnu jednofaktorsku strukturu sa objašnjenih 52% varijance (KMO = .834, Bartlettov test sfericiteta $\chi^2 = 416.74$, $df = 15$; $p = .000$). Faktorska opterećenja pojedinih čestica kretala su se od -.49 do .85, što pokazuje prikladna opterećenja na faktor. Cronbachov koeficijent pouzdanosti u ovom istraživanju iznosio je .81.

Rezultati

Deskriptivni pokazatelji i korelacije između mjera

U tablici 1 prikazane su frekvencije doživljenog agresivnog ponašanja od strane učenika i roditelja.

Tablica 1. Udio učitelja primarnog i srednjeg obrazovanja (%) koji su doživjeli određeni oblik agresivnog ponašanja u tekućoj školskoj godini

Koliko često ste u ovoj školskoj godini od učenika doživjeli da su:	Niti jednom N (%)	1-2 puta N (%)	3-5 puta N (%)	6-8 puta N (%)	9 i više puta N (%)	N
... vas vrijeđali	136 (65,1)	50 (23,9)	13 (6,2)	3 (1,4)	7 (3,3)	209
... vas opsovali	156 (74,6)	34 (16,3)	12 (5,7)	3 (1,4)	4 (1,9)	209
... vikali na vas	128 (61,2)	50 (23,9)	17 (8,1)	4 (1,9)	10 (4,8)	209
... vam prijetili	170 (82,9)	24 (11,7)	4 (2,0)	3 (1,5)	4 (2,0)	205
... uništili neku vašu stvar	179 (85,6)	25 (12,0)	4 (1,9)	1 (0,5)	0 (0,0)	209
... namjerno vas gurnuli	194 (93,3)	12 (5,8)	1 (0,5)	1 (0,5)	0 (0,0)	208
... udarili vas	206 (99,5)	1 (0,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	207
... oštetili vam vredniju imovinu, npr. auto	200 (97,1)	5 (2,4)	1 (0,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	206
Koliko često ste od roditelja učenika doživjeli u ovoj školskoj godini da su:	Niti jednom N (%)	1-2 puta N (%)	3-5 puta N (%)	6-8 puta N (%)	9 i više puta N (%)	N
... vas vrijeđali	191 (91,4)	16 (7,7)	2 (1,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	209
... vas opsovali	205 (98,1)	4 (1,9)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	209
... vikali na vas	194 (92,8)	14 (6,7)	1 (0,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	209
... vam prijetili	203 (97,1)	4 (1,9)	1 (0,5)	0 (0,0)	0 (0,0)	208
... uništili neku vašu stvar	209 (100,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	209
... udarili vas	209 (100,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	209
... oštetili vam vredniju imovinu, npr. auto	204 (99,0)	2 (1,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	0 (0,0)	206

Rezultati pokazuju da je 54% učitelja doživjelo najmanje jednom u protekloj školskoj godini neki od oblika nasilja (verbalno, fizičko, ostalo) od strane učenika.

Tablica 2. Deskriptivni pokazatelji i korelacije varijabli

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.
1. Dob	-	-.16*	-.20**	-.22**	-.05	-.06	.05	.14*
2. Rod		-	.10	.13 [#]	.11	.13 [#]	.14 [#]	.01
3. Ukup. agresivnost učenika			-	.97**	.24**	.25**	-.04	-.14 [#]
4. Verb. agresivnost učenika				-	.24**	.25**	-.06	-.15*
5. Ukup. agresivnost roditelja					-	.96**	-.04	-.08
6. Verb. agresivnost roditelja						-	-.06	-.07
7. Povezanost učitelja s učenicima							-	.51**
8. Zadovoljstvo učitelja poslom								-
M	38.53	n.p.	10.19	5.91	7.23	4.22	25.51	18.36
SD	10.50	n.p.	3.80	3.23	0.73	0.73	3.35	3.59
Dobiveni raspon	24-65	n.p.	8-30	4-20	7-13	4-10	17-30	10-25
Maksimalni raspon	n.p.	n.p.	8-40	7-35	7-35	4-20	6-30	5-25

Napomena: ** $p < .001$; * $p < .05$; [#] $p < .10$. n.p. = nije primijenjivo. M – aritmetička sredina. SD – standardna devijacija. Kodiranje roda: 1 (muško), 2 (žensko.). Prikazani su Spearmanovi rho koeficijenti. n se za račune korelacija kreće od 176-190, a za račune M od 188-190.

Konkretnije, 51% učitelja doživjelo je neki oblik verbalne agresije (učenici vrijeđali, opsovali, vikali, prijetili); 7% učitelja doživjelo je neki oblik fizičkog nasilja (14 osoba je doživjelo namjerno guranje, a od toga jedna učiteljica je iznijela da ju je učenik udario); 16% učitelja doživjelo je neki oblik uništavanja vlastitih stvari od učenika (30 osoba potvrđuje da su im učenici uništili neku stvar, a 6 da su im učenici oštetili imovinu.).

U odnosu na roditeljsko agresivno ponašanje, neki oblik agresivnog ponašanja doživjelo je 12% učitelja. Konkretno, 11% učitelja doživjelo je neki oblik verbalnog nasilja od strane roditelja, a njih 1% doživjelo je neki oblik uništavanja vlastitih stvari, dok nitko nije doživio fizičko nasilje. Sveukupno, ako u obzir uzmemo sve ispitanе vrste agresivnog ponašanja, neovisno o tome jesu li ga počinili učenici ili

roditelji učenika, 56% učitelja doživjelo je neki od oblika agresivnog ponašanja, bilo od strane učenika ili njihovih roditelja.

Uz formiranje varijable ukupne agresije nastale zbrajanjem svih čestica (verbalne, fizičke, ostale agresivnosti), formirali smo i dodatnu varijablu samo od čestica verbalne agresivnosti (prve četiri čestice u upitniku), posebno za verbalnu agresivnost doživljenu od učenika i posebno za verbalnu agresivnost doživljenu od strane roditelja. Skala fizičke agresivnosti nije formirana zbog izrazito male frekvencije fizičke agresivnosti učenika, odnosno nulte stope kod roditelja. U tablici 2. prikazani su deskriptivni parametri i korelacije među ispitivanim varijablama.

Iz matrice korelacija vidljivo je da su doživljena agresivnost od učenika i od roditelja statistički značajno (pozitivno i nisko) povezane ($\rho = .24, p < .01$). Nadalje, nađena je negativna korelacija između dobi učitelja i doživljenog verbalnog odnosno ukupnog agresivnog ponašanja učenika ($\rho = -.20$, odnosno $-.22$, oba ρ su značajna uz $p < .001$), što upućuje da mlađi učitelji doživljavaju više agresivnog ponašanja od učenika, i verbalnog i ukupnog. Za razliku od toga, nije nađena povezanost dobi i doživljenog agresivnog ponašanja od strane roditelja ($p > .05$). Zadovoljstvo učitelja u negativnoj je korelaciji s verbalnom učeničkom agresivnosti ($\rho = -.15, p < .05$).

Agresivno ponašanje učenika prema učiteljima, kao i agresivno ponašanje roditelja prema učiteljima (ukupno agresivno ponašanje, odnosno verbalno agresivno ponašanje), nije bilo u korelaciji s varijablom povezanosti učitelja s učenicima.

Pokazalo se da je zadovoljstvo učitelja s poslom u pozitivnoj korelaciji s dobi učitelja, tj. stariji učitelji su zadovoljniji poslom ($r = .14, p < .05$). Dodatno je izračunata parcijalna korelacija između dobi i zadovoljstva poslom, uz kontrolu doživljene agresivnosti od strane učenika, te je ustanovljeno da navedena pozitivna povezanost postoji i uz kontrolu te varijable ($p < .05$).

Agresivno ponašanje prema učiteljima i sociodemografske varijable

Kako bi ustanovili je li ukupno agresivno ponašanje učenika različito ovisno o dobi učenika odnosno vrsti srednje škole, usporedili smo skupinu učitelja koji rade u višim razredima osnovne škole, učitelje iz srednjih stručnih škola i učitelje iz gimnazija. Obzirom na narušenu normalnost distribucije varijable ukupne učeničke agresije (Kolmogorov-Smirnov $Z = 3.823, p < .001$) korišten je Kruskal Wallisov test. Razlika između grupa bila je statistički značajna ($\chi^2 = 20.858, df = 2, p < .001$). Pokazalo se da je ukupno agresivno ponašanje prema učiteljima najučestalije u višim razredima osnovne škole ($Medijan = 6$), čime je potvrđena hipoteza 1. Učitelji iz srednjih strukovnih škola i gimnazija iskazivali su podjednaku razinu doživljene ukupne učeničke agresije (u oba slučaja $Medijan = 4$). Istu analizu proveli smo za

ukupnu agresivnost prema učiteljima doživljenu od strane roditelja. Budući da varijabla ukupne roditeljske agresivnosti prema učiteljima također nije bila normalno distribuirana (Kolmogorov-Smirnov $Z = 7.192$, $p < .001$), za usporedbu grupa je ponovno korišten Kruskal Wallisov test. Rezultati su pokazali da se učitelji iz osnovnih škola, srednjih strukovnih škola i gimnazija ne razlikuju statistički značajno u doživljenom ukupnom agresivnom ponašanju od strane roditelja ($\chi^2 = 1.347$, $df = 2$, $p > .05$).

Kako bi utvrdili moguću važnost mjesta škole za agresivnost prema učiteljima, usporedili smo učitelje iz gradskih i seoskih osnovnih škola po ukupnoj doživljenoj učeničkoj i roditeljskoj agresiji. Pokazalo se da nema razlike u doživljenoj ukupnoj učeničkoj agresiji (Mann-Whitneyev $U = 389.50$, $Z = -.281$, $p = .779$) niti ukupnoj roditeljskoj agresiji (Mann-Whitney $U = 357,00$, $p = .225$). Usporedbu za srednje škole nije moguće provesti, s obzirom da su sve srednje škole smještene u gradu.

Usporedba učitelja i učiteljica pokazala je da nema razlike u doživljenoj razini verbalne agresije od strane učenika na razini rizika od 5% (Mann-Whitneyev $U = 2919,00$, $Z = -1.67$, $p = .095$) (Medijan učitelji = 4, raspon 4-17; Medijan učiteljice = 5, raspon 4-20) odnosno roditelja (Mann-Whitneyev $U = 3115,00$, $Z = -1.72$, $p = .085$), iako se ukoliko prihvatimo rizik od 10% vidi trend većoj izloženosti učiteljica učeničkoj i roditeljskoj verbalnoj agresiji. Međutim, uzevši varijablu ukupne doživljene agresivnosti, nije bilo razlike između učitelja i učiteljica u doživljenoj učeničkoj ukupnoj agresivnosti (Mann-Whitneyev $U = 2970,00$, $p = .189$), odnosno ukupnoj agresiji doživljenoj od roditelja (Mann-Whitneyev $U = 3062,00$, $Z = -1.48$, $p = .140$).

Povezanost s učenicima, verbalna agresivnost učenika i zadovoljstvo učitelja s poslom

Sukladno očekivanju, analiza korelacija je pokazala da je zadovoljstvo učitelja poslom u pozitivnoj korelaciji s učiteljskom povezanosti s učenicima ($r = .51$, $p < .01$), čime je potvrđena Hipoteza 2. Hipoteza 3 je djelomično potvrđena: zadovoljstvo učitelja s poslom bilo je, sukladno očekivanju, negativno povezano s učeničkom ukupnom i verbalnom agresivnosti ($\rho = -.14$, $p = .064$; odnosno $\rho = -.15$, $p = .039$), ali nije bilo povezano s roditeljskom agresivnosti, niti ukupnom, niti verbalnom (oba $\rho > .05$).

Kako bi ispitali ima li doživljena učenička verbalna agresivnost jedinstveni doprinos učiteljskom (ne)zadovoljstvu i povećava li objašnjenje varijance zadovoljstva poslom učitelja i nakon što se u obzir uzme pozitivan odnos učitelja s učenicima, proveli smo hijerarhijsku regresijsku analizu u kojoj su u prvom koraku uvršteni dob kao kontrolna varijabla, u drugom koraku je uvrštena povezanost s učenicima, a u trećem koraku verbalna učenička agresivnost. Roditeljska agresivnost nije uvr-

Tablica 3. Regresijska analiza s doživljenom učeničkom verbalnom agresivnosti i povezanosti s učenicima kao prediktorima zadovoljstva učitelja poslom kao kriterijem

	β	p
Korak 1.		
Dob učitelja	.19*	.010
ΔR^2	.03*	.000
Korak 2.		
Dob učitelja	.16	.015
Povezanost s učenicima	.48***	.000
ΔR^2	.23***	.000
R^2 (kor. R^2)	.26 (.25) ***	.000
Korak 3.		
Dob učitelja	.13*	.034
Povezanost s učenicima	.48***	.000
Verbalna agresivnost učenika	-.14*	.028
ΔR^2	.02*	.028
R^2 (kor. R^2)	.28 (.27) ***	.000
F	24.15***	.000
df	3, 187	

n = 190, ***p < .001; **p < .01; *p < .05

štena budući da se u korelacijskoj analizi pokazalo da nije povezana s učiteljskim zadovoljstvom poslom. Rezultati provedene analize pokazali su da, nakon kontrole dobi, pozitivan odnos s učenicima objašnjava dodatnih 23% varijance učiteljskog zadovoljstva poslom ($\Delta F = 57.44$, $df = 1$, 188, $p = .000$). Verbalna učenička agresivnost uvrštena je u zadnjem koraku te se pokazalo da doprinosi dodatnom objašnjenju varijance učiteljskog (ne)zadovoljstva ($\Delta F = 4.90$, $df = 1$, 187, $p = .028$) i objašnjava dodatnih 2% varijance, nakon kontrole dobi i povezanosti s učenicima. Beta koeficijenti iz završnog modela pokazuju da povezanost s učenicima najviše i pozitivno doprinosi ($\beta = .48$, $p < .001$) zadovoljstvu učitelja poslom, dok verbalna agresivnost učenika doprinosi negativno zadovoljstvu učitelja poslom ($\beta = -.14$, $p < .05$), ali u manjoj mjeri. Postotak ukupno objašnjene varijance učiteljskog zadovoljstva sa svim uključenim varijablama iznosio je 28%, odnosno 27% s korigiranim koeficijentom.

Diskusija

Podaci dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da je 54% učitelja doživjelo neki od ispitivanih oblika agresivnog ponašanja učenika, a njih 12% neki od oblika agresivnog ponašanja roditelja. To nam govori da je značajan broj učitelja žrtva učeničke agresije, iako je prema ovom istraživanju učestalost agresije u hrvatskim školama rijedja nego što su pokazala istraživanja u drugim zemljama (McMahon i sur., 2014.; Wilson i sur., 2011.). Također, stope nasilja su niže nego li što su dobivene u drugim hrvatskim istraživanjima (Lokmić i sur., 2013), što može biti posljedica niže agresije u kulturnoj sredini iz koje dolazi uzorak, karakteristika uzorka, odnosno metodologije istraživanja (primijenjenog instrumentarija.). Naime, u našem istraživanju je bila precizirana i vrsta agresivnog ponašanja (verbalno, fizičko, ostalo) i počinitelj (učenici, roditelji) te ono nije obuhvaćalo nasilje koje su učitelji doživjeli od mogućih drugih izvora (npr. od strane kolega, ravnatelja, nasilja u obitelji i drugo.).

Najčešći oblik nasilja učenika prema učiteljima je verbalni, što je u skladu s istraživanjima u drugim zemljama (Alonso i sur., 2009.; Gregory i sur., 2012.; McMahon i sur., 2014.; Mooij, 2011.). Nasilje roditelja prema učiteljima je mnogo rjeđe od nasilja učenika prema nastavnicima, što je također u skladu s podacima dobivenim u drugim zemljama (npr. Gerberich i sur., 2011.; May i sur., 2010.; McMahon i sur., 2014.; Tiesman i sur., 2013.) te je i logično s obzirom da su roditelji puno rjeđe u kontaktu s nastavnicima te stoga imaju i manje prilika za agresivno ponašanje. U svakom slučaju, rezultati dobiveni ovim istraživanjem pokazuju da i učitelji mogu biti žrtve svojih učenika ili njihovih roditelja ta da im je potrebno sustavno pružiti potporu te ih zaštititi.

Sukladno pretpostavci, u radu je ustanovljeno da učitelji viših razreda osnovne škole doživljaju agresiju u većoj mjeri nego učitelji iz srednjih škola. Takvi rezultati upućuju kako je najrizičnija dob za agresivno ponašanje učenika prema učiteljima ulazak u pubertet i rana adolescencija što je u skladu s ranijim spoznajama koje sustavno potvrđuju činjenicu da je adolescencija razdoblje najvećeg rizika za delinkventno ponašanje (Jessor i Jessor, 1977.; Moffitt, 1993.) te ranijim istraživanjima (Chen i Astor, 2009.; Dworkin, Haney i Telschow, 1988; Lyon i Douglas, 1999.). Uz to, moguće je i djelovanje drugih čimbenika na ovakav rezultat. Istraživanja upućuju da su jedan od vodećih razloga viktimizacije učitelja prevelika očekivanja koja učitelj ima od učenika (Chen i Astor, 2009.). Moguće je da su previsoka očekivanja naročito prisutna u osnovnoj školi u koju se učenici uglavnom regrutiraju po principu blizine škole, dok su u gimnazijama i stručnim školama učenici već selekcionirani s obzirom na svoje interese, akademske aspiracije i uspjeh, pa su i očekivanja učitelja više usklađena s učeničkom populacijom.

U našem istraživanju nije bilo razlike u agresivnom ponašanju učenika prema učiteljima iz gimnazije i srednjih strukovnih škola (medicinska i elektrostrojarska.). Neka ranija strana istraživanja ukazuju da su učenici tehničkih i stručnih škola agresivniji od učenika gimnazija (npr. Moon i McClusky, 2014.). Kao mogući razlozi navodi se da učitelji u stručnim školama imaju populaciju učenika koja nije orijentirana na akademski uspjeh te stoga predstavlja veći izazov za održavanje discipline te su i više frustrirani odgojno - obrazovanim procesom i učiteljima, dok klima u gimnazijama više podržava disciplinu (Moon i McClusky, 2014.). Na budućim istraživanjima je utvrditi koji su mehanizmi koji djeluju, no ovo istraživanje upućuje da bi karakteristike pojedinih škola bile važnije od tipa srednje škole (gimnazije vs. stručne škole.).

Nadalje smo ustanovili da se učitelji osnovnih škola u gradskim i seoskim sredinama nisu razlikovali u razini doživljenog agresivnog ponašanja od učenika i od roditelja, što upućuje da je za agresivno ponašanje učenika odnosno njihovih roditelja važnija uklopljenost seoskih i gradskih mjesta u širu kulturu društva, nego neki specifični faktori vezani uz razlike selo-grad.

U ovom istraživanju se pokazalo da mlađi učitelji i učiteljice više doživljavaju agresivno ponašanje učenika nego učitelji starije dobi, sukladno ranijim istraživanjima (npr. Burke i Greenglass, 1993.). U literaturi se kao moguća objašnjenja nalaze nedovoljno iskustvo mlađih učitelja u suočavanju s nasiljem, manji autoritet mlađih učitelja, drugačiji stil upravljanja razredom kod mlađih učitelja. U svakom slučaju, može se zaključiti da su mlađi učitelji i učiteljice pod većim rizikom za agresivno ponašanje učenika te da predstavljaju skupinu kojoj naročito treba dati podršku i osigurati dodatne resurse za nošenje s takvim situacijama.

Glavni cilj rada bio je ispitati kako agresivno ponašanje učenika i roditelja djeluje na profesionalno zadovoljstvo učitelja, uzimajući pritom u obzir i varijable koje su pozitivno povezane sa zadovoljstvom učitelja, kao što je to povezanost učitelja s učenicima. Sukladno postavljenim hipotezama i podacima iz strane literature (npr. Wilson i sur., 2011.), učenička verbalna agresija prema učiteljima pokazala se značajnim negativnim prediktorom, a povezanost učitelja s učenicima značajnim pozitivnim prediktorom učiteljskog zadovoljstva poslom. Ipak, treba naglasiti da je doprinos povezanosti s učenicima zadovoljstvu poslom relativno veliki (objašnjava 23% varijance), dok je doprinos verbalne agresije manjem zadovoljstvu relativno malen (objašnjava 2% dodatne varijance.). Međutim, to ne isključuje da učestalo i intenzivno doživljavanje verbalne agresije može biti upravo presudan faktor koji dovodi do izrazitog nezadovoljstva učitelja poslom, pa i napuštanja učiteljske profesije.

Važnost doživljene verbalne agresije učenika za smanjenje zadovoljstva učitelja u skladu je s drugim istraživanjima (npr. Williams, Winfree i Clinton, 1989.). Važ-

nost povezanosti učitelja s učenicima za učiteljsko zadovoljstvo svojom profesijom također je u skladu s nalazima u literaturi koji su pokazali da su odnosi s učenicima jedan od najvažnijih izvora užitka i motivacije (Hargreaves 2000.; Shann, 1998.; Spilt i sur., 2011.). Osim toga, ovakvim nalazom ovaj rad ukazao je na neovisnu važnost negativnih čimbenika (agresija prema učiteljima) i pozitivnih čimbenika (povezanost između učenika i nastavnika) kao relevantnih za zadovoljstvo učitelja, odnosno ukazuje na specifičnu ulogu doživljenog agresivnog ponašanja za nezadovoljstvo učitelja. Ujedno, nalaz o važnosti povezanosti učitelja s učenicima za zadovoljstvo poslom u skladu je s postavkom teorije samodeterminacije (Ryan i Deci, 2000.) da je zadovoljenje temeljne potrebe za povezanosti važan čimbenik psihološke dobrobiti, te je u skladu i s ranijim istraživanjima (Klassen i sur., 2012.). Zadovoljenje potrebe za povezanosti može se na poslu ostvariti na više načina, primjerice kroz povezanost s drugim učiteljima na radnom mjestu, stručnim suradnicima i ostalim djelatnicima škole i roditeljima učenika. Ovo istraživanje ukazuje da je povezanost učitelja s učenicima važan aspekt zadovoljavanja ove potrebe na radnom mjestu i da ima relativno visok doprinos u objašnjavanju zadovoljstva poslom.

Za razliku od toga i suprotno očekivanjima, verbalna agresivnost roditelja nije bila značajan faktor za zadovoljstvo učitelja. Učitelji puno rjeđe doživljavaju agresivno ponašanje od strane roditelja nego li od strane učenika (12% vs. 54%). Učitelji ujedno puno rjeđe kontaktiraju s roditeljima nego s učenicima, pa je vjerojatno da je to jedan od važnijih razloga zašto se taj faktor nije pokazao važnim za učiteljsko zadovoljstvo poslom.

Ovo istraživanje pokazalo je nepostojanje povezanosti između doživljene učeničke ukupne i verbalne agresivnosti i povezanosti učitelja s učenicima. Takav nalaz upućuje na neovisnost ova dva faktora, odnosno sugerira da agresivnost učenika prema učiteljima nije povezana sa slabijim odnosom učitelja u odnosu na učenike, odnosno da agresivno učeničko ponašanje podjednako doživljavaju i učitelji koji su više i oni koji su manje povezani sa svojim učenicima. Moguće objašnjene je da doživljeno agresivno ponašanje potječe od manjeg broja specifičnih učenika, a nije odraz općenito slabijeg odnosa učitelja s učenicima.

Kako je već navedeno, istraživanje upućuje da agresivno ponašanje prema učiteljima postoji i u hrvatskim školama. Podaci iz literature upućuju da viktimizacija učitelja utječe na njihovo psihološko i psihosomatsko zdravlje te na zadovoljstvo i učinkovitost poučavanju (npr. Dzuka i Dalbert, 2007.; Galand i sur., 2007.; Wilson i sur., 2011.), što može u konačnici rezultirati profesionalnom neangažiranošću i napuštanjem nastavnčkog posla (Curran i sur., 2015.). Učiteljske pozitivne i negativne emocije su bitan činitelj u obrazovanju jer one utječu na učiteljsku učinkovitost preko svog utjecaja na učeničku motivaciju, emocije i kogniciju (Sutton i Wheatley, 2003.).

Budući da posljedice nasilja u školi na učitelje imaju sustavne negativne učinke, potrebno je viktimiziranim učiteljima pružiti stručnu podršku (Daniels i sur., 2007.), no ujedno i razviti programe za prevenciju agresivnog ponašanja i stvaranje opće pozitivne klime. Posebnu ulogu u tome imaju stručni suradnici u školi, a posebice školski psiholozi. Kako bi se spriječio razvoj agresivnog ponašanja učenika prema nastavnicima, potrebno je u strategiji škole staviti naglasak na one faktore koji su se u istraživanjima pokazali relevantnima: jasna i dobro organizirana struktura škole i pozitivna školska klima (Berg i Cornell, 2016.), vrlo jasna školska disciplinska politika i pravila, dobra administrativna podrška te pozitivni odnosi i socijalna podrška među zaposlenicima. Važno je i provođenje kvalitetnih istraživanja kako bi se utvrdila najbolja preventivna praksa i poželjne učinkovite strategije u prevenciji agresivnog ponašanja prema učiteljima. Ravnatelji, roditelji, nastavnici i učenici trebaju osvijestiti da je viktimizacija nastavnika odgovornost svih skupina vezanih uz školu, i školske sredine ali i zajednice. Ipak, posebno važnim se ističe se uloga obrazovanja budućih nastavnika, pri čemu obrazovni programi trebaju osposobiti buduće nastavnike za uspješno upravljanje razredom, odnosno učinkovite odgovore na učenička nepoželjna ponašanja (Espelage i sur., 2013.).

Ograničenja i smjer budućih istraživanja

Ovim istraživanjem obuhvaćen je relativno mali uzorak učitelja ($N = 212$), iz nekoliko škola u Varaždinskoj županiji (s izuzetkom jedne osnovne škole iz Koprivničko-Križevačke županije.). Moguće je da su prevalencije agresivnog ponašanja prema učiteljima drugačije u drugim regijama odnosno školskim sredinama. U budućim istraživanjima trebalo bi proširiti uzorak učitelja, pogotovo na druge dijelove Hrvatske, a poželjno je istraživanja usmjeriti na faktore u školskoj sredini koji su se u stranim istraživanjima pokazali važnim za agresivno ponašanje učenika (npr. školska klima i strategija discipliniranja.). Vezano uz to, bilo bi važno istražiti je li učenička agresija prvenstveno vezana uz nekolicinu učenika, ili je šira pojava i odraz klime u školi, odnosno društvu općenito, kao i istražiti učeničku percepciju o razlozima učeničkog agresivnog ponašanja prema učiteljima.

Literatura

- Alonso, J. D., Lopez-Castedo, A., i Juste, M. P. (2009.). School violence: Evaluation and proposal of teaching staff. *Perceptual and Motor Skills*, 109, 401–406. doi: 10.2466/pms.109.2.401-406
- Berg, J. K., Cornell, D. (2016.). Authoritative school climate, aggression toward teachers, and teacher distress in middle school. *School Psychology Quarterly*, 3(1), 122-139. <http://dx.doi.org/10.1037/spq0000132>
- Bilić, V. (2007.). Nasilno i nekorektno postupanje prema nastavnicima u školi. U: *Vrgoč, H. (ur.) Nasilje i nasilno ponašanje u školi / vrtiću / učeničkom domu*. Zagreb: HPKZ, 46 – 66.
- Bongers, I. L., Koot, H. M., van der Ende, J., Verhulst, F. C. (2003.). The normative development of child and adolescent problem behaviour. *Journal of Abnormal Psychology*, 112(2), 179-92.
- Burke, R. J. i Greenglass, E. (1993.). Work stress, role conflict, social support, and psychological burnout among teachers. *Psychological Reports*, 73, 371-80.
- Curran, F. C., Viano, S. L., i Fisher, B. (2015, Studeni.). Teacher Victimization: Implications for Teacher Retention. Rad prezentiran na 37th Annual Fall Research Conference, The Golden Age of Evidence-Based Policy, Miami, Florida, Sjedinjene Američke Države. Preuzeto od <https://appam.confex.com/appam/2015/webprogram/Paper12037.html>
- Chen, J. K. i Astor, R. A. (2009.). Students' reports of violence against teachers in Taiwanese schools. *Journal of School Violence*, 8(1), 2-17. doi: 10.1080/15388220802067680
- Daniels, J.A., Bradley, M. C., i Hays, M. H. (2007.). The Impact of School Violence on School Personnel: Implications for Psychologists. *Professional Psychology*, 38(6), 652–659. doi: 0.1037/0735-7028.38.6.652
- de Wet, C. (2012.). Risk factors for educator-targeted bullying: A social-ecological perspective. *Journal of Psychology in Africa*, 22 (2), 239–244. doi: 10.1080/14330237.2012.10820523
- Dzuka, J. i Dalbert, C. (2007.). Student Violence against Teachers: Teachers' Well-Being and the Belief in a Just World. *European Psychologist*, 12, 253-260. doi: 10.1027/1016-9040.12.4.253
- Dworkin, A. G., Haney, C. A., & Telschow, R. L. (1988.). Fear, victimization, and stress among urban public school teachers. *Journal of Organizational Behavior*, 9, 159-171.
- Eres, F. i Atanasoska, T. (2011.). Occupational Stress of Teachers: A Comparative Study Between Turkey and Macedonia. *International Journal of Humanities and Social Science, Special Issue 1(7)*, 59-65.
- Ervasti, J., Kivimäki, M., Pentti, J., Salmi, V., Suominen, S., Vahtera, J., i Virtanen, M. (2012.). Work-related violence, lifestyle, and health among special education teachers working in Finnish basic education. *Journal of School Health*, 82(7), 336-43. doi: 10.1111/j.1746-1561.2012.00707.x.
- Espelage, D., Anderman, E. M., Brown, V. E., Jones, A., Lane, K. L., McMahon, S. D., Reddy, L. A., i Reynolds, C. R. (2013.). Understanding and Preventing Violence Directed Against Teachers: Recommendations for a national research, practice, and policy agenda. *American Psychologist*, 68(2), 75-87. Preuzeto od: <http://dx.doi.org/10.1037/a0031307>
- Fisher, K., i Kettl, P. (2003.). Teachers' perceptions of school violence. *Journal of Pediatric Health Care*, 17, 79-83.

- Galand, B., Lecocq, C., i Philippot, P. (2007.). School violence and teacher professional disengagement. *British Journal of Educational Psychology*, 77, 465–477. doi:10.13481000709906X114571
- Gerberich, S. G., Nachreiner, N. M., Ryan, A. D., Church, T. R., McGovern, P. M., Geisser, M. S. i .Pinder, E. D. (2011.). Violence against educators: A population-based study. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 53, 294–302. doi: 10.1097/JOM.0b013e1820c3fal
- Gregory, A., Cornell, D., i Fan, X. (2012.). Teacher safety and authoritative school climate in high schools. *American Journal of Education*, 118, 1–25. doi: 10.1086/666362
- Hargreaves, A. (2000.). Mixed emotions: Teachers' perceptions of their interactions with students. *Teaching and Teacher Education*, 16, 811–826. doi:10.1016/S0742-051X(00)00028-7
- Ho, C. L. i Au, W. T. (2006.). Teaching satisfaction scale: Measuring job satisfaction of teachers. *Educational and Psychological Measurement*, 66, 172-185. doi: 10.1177/0013164405278573
- Jessor, R. i Jessor, S. L. (1997.). *Problem behavior and psychosocial development: A longitudinal study of youth*. New York: Academic Press.
- Kauppi, T. i Pörhölä, M. (2009.). Harassment experienced by school teachers from students: A review of the literature. In T. A. Kinney & M. Pörhölä (Eds.), *Anti and pro-social communication: Theories, methods, and applications* (Language as Social Action, Vol. 6; pp. 49-58.). New York: Peter Lang.
- Kauppi, T., i Pörhölä, M. (2012.). School teachers bullied by their students: Teachers' attributions and how they share their experiences. *Teaching and Teacher Education*, 28, 1059 – 1068. doi: 10.1016/j.tate.2012.05.009
- Khoury-Kassabri, M., Astor, R. A., i Benbenishty, R. (2009.). Middle eastern adolescents' perception of school violence against peers and teachers: A cross-cultural and ecological analysis. *Journal of Interpersonal Violence*, 24, 159-182. doi: 10.1177/0886260508315777
- Klassen, R. M., i Chiu, M. M. (2011.). The occupational commitment and intention to quit of practicing and pre-service teachers: Influence of self-efficacy, job stress, and teaching context. *Contemporary Educational Psychology*, 36, 114–129. doi: 10.1016/j.cedpsych.2011.01.002
- Klassen, R. M., Perry, N. E., i Frenzel, A. C. (2012.). Teachers' Relatedness with Students: An Underemphasized Component of Teachers' Basic Psychological Needs. *Journal of Educational Psychology*, 104(1), 150-165.
- Loeber, R. i Hay, D. (1997.). Key issues in the development of aggression and violence from childhood to early adulthood. *Annual Review of Psychology*. 48, 371–410.
- Lokmić, M., Opić, S., i Bilić, V. (2013.). Violence Against Teachers – Rule or Exception? *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education*, 1(2.). Preuzeto s <http://www.ijcrsee.com/index.php/ijcrsee/article/view/49/144>
- Lyon, D. R., i Douglas, K. S. (1999.). *Violence against British Columbia teachers*. Vancouver, Canada: Simon Fraser University, Mental Health, Law, and Policy Institute.
- May, D., Johnson, J., Chen, Y., Hutchison, L., i Ricketts, M. (2010.). Exploring Parental Aggression toward Teachers in a Public School Setting. *Current Issues in Education*, 13(1.). Retrieved from <http://cie.asu.edu/>

- McMahon, S. D., Martinez, A., Espelage, D., Rose, C., Reddy, L. A., Anderman, E. M., i Brown, V. (2014.). Violence Directed Against Teachers: Results From A National Survey. *Psychology in the Schools*, 51 (7), 753-766. doi: 10.1002/pits.21777
- Moffitt, T. E. (1993.). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior: A developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, 674–701.
- Mooij, T. (2011.). Secondary school teachers' personal and school characteristics, experience of violence and perceived violence motives. *Teachers and Teaching: Theory and Practice*, 17(2), 227-253. doi:10.1080/13540602.2011.539803
- Moon, B., McCluskey, J. (2014.). School-based victimization of teachers in Korea: focusing on individual and school characteristics. *Journal of Interpersonal Violence*, 31, 1340-1361. doi: 10.1177/0886260514564156
- Moon, B., Morash, M., Jang, J.O., i Jeong, S. (2015.). Violence against teachers in South Korea: Negative consequences and factors leading to emotional distress. *Violence and Victims*, 30, 2, 279-292. doi: 10.1891/0886-6708,VV-D-13-00184
- North Carolina Department of Juvenile Justice and Delinquency Prevention, Center for the Prevention of School Violence. (2002, May). Just what is "school violence"? Preuzeto s http://www.ncdjjdp.org/cpsv/pdf_files/newsbrief5_02.pdf
- Ozdemir, S. M. (2012.). An investigation of violence against teachers in Turkey. *Journal of Instructional Psychology*, 39(1), 51-62.
- Reddy, L. A., Espelage, D., McMahon, S. D., Anderman, E. M., Lane, K. L., Brown, V. E., i Kanrich, J. (2013.). Violence against teachers: Case studies from the APA Task Force. *International Journal of School & Educational Psychology*, 1, 231-245. doi:10.1080/21683603.2013.837019
- Robers, S., Kemp, J., & Truman, J. (2013.). Indicators of school crime and safety: 2012. NCES 2013–036/NCJ 241446. *National Center for Education Statistics*. Retrieved from http://eric.ed.gov/?id_ED543705
- Ryan, R. M. i Deci, E. L. (2000.). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68-78.
- Schwind, H.-D., Roitsch, K., i Gielen, B. (1999.). Gewalt in der Schule aus der Perspektive unterschiedlicher Gruppen. U H.-G., Holtappels, W., Heitmeyer, W. Melzer, K.-J. Tillmann (ur.). *Forschung über Gewalt an Schulen. Erscheinungsformen und Ursachen, Konzepte und Prävention* (str. 81-100.). Weinheim: Juventa.
- Shann, M. (1998.). Professional commitment and satisfaction among teachers in urban middle schools. *The Journal of Educational Research*, 92, 67–73.
- Spilt, J., Koomen, H.M., i Thijs, J. (2011.). Teacher wellbeing: The importance of teacher–student relationships. *Educational Psychology Review*, 23 (4), 457–477. doi: 10.1007/s10648-011-9170-y
- Steffgen, G. i Ewen, N. (2007.). Teachers as victims of school violence – the influence of strain and school culture. *International Journal on Violence and Schools*, 3, 81-93.
- Sutton, R.E. i Wheatley, K. (2003.). Teachers' emotions and teaching: A review of the literature and directions for future research. *Educational Psychology Review*, 15(4), 327.
- Terry, A. A. (1998.). Teachers as targets of bullying by their pupils: A study to investigate incidents. *British Journal of Educational Psychology*, 68, 255–268.
- Tiesman, H., Konda, S., Hendricks, S., Mercer, D., i Amandus, H. (2013.). Workplace violence among Pennsylvania education workers: Differences among occupations. *Journal of Safety Research*, 44, 65–71. doi: 10.1016/j.jsr.2012.09.006

- Wilson, C. M., Douglas, K. S., i Lyon, D. R. (2011.). Violence Against Teachers: Prevalence and Consequences. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(12), 2353-2371. doi: 10.1177/0886260510383027
- Williams, L., Winfree, L., i Clinton, L. (1989). Trouble in the schoolhouse: New views on victimization, fear of crime, and teacher perceptions in the workplace. *Violence and Victims*, 4, 27-44.

Teachers' satisfaction: the role of students aggression and teachers' relatedness to students

Abstract

The main aim of the study was to investigate the role of the negative variables (students aggression toward teachers, students' parents aggression toward teachers) and positive (teachers' relatedness to students) in explaining teacher satisfaction. Additionally, the difference in students' aggression in relation to sociodemographic variables was explored. The sample included 209 teachers from upper primary school (grades 5th to 8th) and secondary school teachers, from one of the regions of Croatia. Results showed that 54% of teachers reported that they experienced pupils verbal aggressive behavior at least once in the last school year, while physical aggression toward teachers was very rare. Frequency of aggressive students' behavior was higher in upper primary schools in comparison to secondary schools. Younger teachers experienced more pupils' aggressive behavior. In line with self-determination theory, teachers' relatedness with students was found to be important positive predictor, accounting for 23% of variance in teacher satisfaction. In line with our expectations, students' verbal aggression was found to be significant negative predictor of teacher satisfaction, explaining small incremental value (2%) of variance in teacher satisfaction.

Key words: School violence, teachers, victimization, student-teacher relationship, SDT theory